

COMUNA BUTENI

Denumiri

Buteni: *Buken (1332,1336), Buchyn (1387), Bewken (1446), Bothyanfalva (1519), Bekeny (1551), Buttyin (1808), Körösbökény(1913).*

Berindia: *Borosberend(1473), Berinde(1477)*

Cuied: *Kewed (1477), Alsó-, Felső-, Kis-, Pap-, Drágánköved*

Paulian: *Gosd (1552), Govojdia, Livada (în perioada comunistă, 1952-1996)*

Repere geografice:

Comuna **Buteni** are următoarele localități componente: **Buteni** (centru comunal), **Berindia**, **Cuied** și **Păulian**. Reședința comunei, Buteni, este poziționată pe paralela de 45° 07' emisfera nordică și meridianul 22° 50' longitudine estică.

Istoric

Prima atestare documentară: **Buteni** în 1332, **Berindia** în 1473, **Cuied** în 1477 și **Păulian** în 1552.

La sfârșitul anului 2009, într-o gospodărie din mijlocul satului Berindia a fost săpată o groapă la adâncimea de 2,60 metri. Aici au fost găsite elemente specifice habitatului neolitic: o vatră de foc rotundă (60-70 centimetri diametru), un topor neperforat (19 centimetri lungime), confecționat din granit și o grămăjoară de fragmente ceramice. Absența perforației la topor îl coboară mult în timp, la circa 6000 de ani î.H. Vestigiile bordeiului arată că locuitorii și-au întemeiat gospodăria în apropierea Șângioarei-Singidava, un deal cu altitudinea de 240 metri, situat în amonte de Berindia, unde "cheile Cociubei" constituie prima poartă de intrare în Țara Zarandului, din amonte.

Muzeograful Nicolae Kiss de la fostul Muzeu Regional Arad, actualmente Complexul Muzeal Arad, a identificat în registre de inventar ale Muzeului Național Maghiar din Budapesta informația că în anul 1873, într-un punct topografic neprecizat, în împrejurări și ele necunoscute, s-a recuperat de la o persoană (?) un număr de cinci monede din argint, având o foarte mare vechime. Nefiind vorba de un tezaur compus din sute de piese numismatice, care să tenteze specialiștii de a-l studia și publica, monedele de la Buteni au stat în depozitul muzeal budapestan circa o sută de ani, fără ca cineva să le determine tipul și perioada în care au fost emise. Ele au atras atenția muzeografului de la fostul Muzeu Regional Arad, Nicolae Kiss, care în 1977 a reușit să studieze monedele "*fondului Buteni*", determinându-le ca fiind "monede dacice de imitație a tetradrahmelor macedonene din argint, care aveau putere circulatorie în Dacia prestatală a secolelor III-II î.Chr., ele corespunzând anilor domniei regelui Filip al II-lea (356-336 î.H.). În 1980, numismatul Alexandru Sășianu, extinzând aria cercetărilor în legătură cu monedele descoperite la Buteni, a mai identificat încă 12 exemplare ale aceluiași lot, determinându-le ca fiind piese de factură dacică și celtică, precizând că se aflau în circulație în spațiul nord-dunărean, delimitat cronologic între ultimele două-trei decenii ale secolului al III-lea î.Chr. și prima jumătate a secolului al II-lea î.H. Descoperirea întâmplătoare din anul 1873 este atât de importantă din punct de vedere științific, încât, datorită acesteia, **comuna Buteni a devenit singura localitate de pe valea Crișului Alb, care deține un astfel de tezaur numismatic, ce figurează într-o lucrare enciclopedică națională.** Existența unui tezaur monetar constituie un cert indiciu referitor la prezența unei așezări omenești cu o existență economică prosperă, care generase la rândul ei, posibilitatea tezurizării veniturilor realizate.

Enigmatică, deocamdată, așezare dacică de la Buteni, nu știm cât a reușit să dureze în timp. Între aceasta și actuala comună a butincenilor există, este adevărat, un foarte mare vid istoric, făcând în stadiul de acum al cunoștințelor noastre, imposibil de surprins data reală a apariției acestei localități românești de pe valea Crișului Alb. Dar, ne exprimăm opinia că

Buteniul a existat cu multă vreme mai înainte de cele mai vechi atestări documentare din secolul al XIV-lea.

Satul Buteni (comitatul Zarand) făcea parte, în 1387, din domeniul familiei nobiliare Losonczy. În 1484, Buteniul aparținea domeniului nobiliar Békési. În 1510, satul era stăpânit de domeniul nobililor Simay. Buteniul, denumit în documentele maghiare *Bekény*, a ajuns succesiv în posesia familiilor mari nobiliare maghiare transilvănene, unele cu pretenții de deținere a puterii princiare: Korniss, Békési, Simay ș.a. După cum era situația socială de strictă dependență a populației față de proprietarii de drept, românii din Buteni au fost declarați iobagi, fiind împovărați cu întreaga serie a obligațiilor față de stăpânul feudal, sarcini a căror neîndeplinire se sancționau cu o mare rigoare, constând din privațiuni de natură economică, dar și din dure pedepse corporale.

În 1525, 4 familii din Buteni aparțineau domeniului cetății Șiria. În 1555, Valentinus din Buteni era student la Universitatea din Viena. Între anii 1551-1561, 4 sesii iobăgești din Buteni erau stăpânite de familia nobiliară Losonczy. În 1574, satul Buteni se afla în posesia begului otoman Kurt. Se cunoaște că la 1574, o parte din Buteni, numită *Satul Nou*, era în proprietatea pașalei Cseri bey, iar peste timp s-au perpetuat toponimele *Tăul Turcului*, precum și *Izvorul Turcului* și *Calea Cailor*. În 1579 și 1597, satul Buteni este atestat ca făcând parte din domeniul Korniss. În 1590-1591, Buteni este supus unei conscrieri a administrației otomane. În secolul al XVII-lea, Buteniul este eliberat de turci dar este jefuit de trupele otomane în mai multe rânduri. În 1645, localnicii din Buteni depun o plângere împotriva jafului turcesc.

la sfârșitul veacului al XVII-lea, se instaurează administrația habsburgică. În anul 1799, erariul oferă spre vânzare domeniul Buteni. În 1808, Buteniul este menționat ca *oppidum* (târg) pe harta lui Lipszky. În 1824, domeniul Buteni a fost cumpărat de familia Dietrich.

În 1776 s-a născut József Anton Ioan de Habsburg de Lorena, fiu al împăratului Leopold al II-lea și fratele împăratului Francisc I (decedat în 1835). El a devenit Palatin al Ungariei în 1796, la vârsta de 20 de ani, demnitate pe care a păstrat-o până la moarte (1847). De numele lui se leagă construcția Canalului Morilor (1833-1840), al cărui acționar a fost, iar morile Siclău și Nădab au fost proprietatea Palatinului. Dietrich József (1780-1855) își leagă numele de localitatea Buteni. Cumpără- printr-o licitație – domeniul Buteni, Chisindia și Apateu, pentru suma de 101 195 florini. Este unul dintre domnii de pământ care a pus umărul la construcția canalului. Moara de la Buteni i-a purtat numele. Urmașii lui Dietrich vând moara din Buteni magnatului Possert Ferenc. La finele secolului al XIX-lea, noul proprietar a devenit Juranyi Adolf. La moartea lui (1905), moara rămâne celor doi copii, Eduard și Ștefan. Astăzi moara este o ruină.

Un eveniment cu totul demn de a nu fi dat uitării din existența Buteniului a fost înnobilarea a doi frați, români de origine, fapt petrecut în octombrie, anul 1825. Acordarea titlaturii nobiliare, ai cărei beneficiari erau frații gemeni **Brașovan Gheorghe și Dumitru**, a fost o emanație directă a Înaltei Curți Imperiale de la Viena, iar actul oficial de înnobilare a purtat semnătura Înălțatului Împărat Francisc I, fapt ce dădea respectivului document o greutate și o valoare cu totul excepționale. O astfel de diplomă, cu autografa semnătură a împăratului, era un lucru cu totul și cu totul aparte, care impunea un deosebit respect și foarte mare considerație, fiind o veritabilă șansă a vieții, pentru extrem de puținele persoane răsplătite astfel de către împărat. Cei doi înnobițați erau de profesie **administratori financiari în Buteni** și au fost investiți cu **posesiunea Căcărăului (Joia Mare)**. Pe lângă alte avantaje, li s-a mai dat înghăduința imperială de a purta numele de Brássay, favoare de care ei și urmașii lor nu au fost prea încântați, semnând feluritele acte cu numele vechi de familie, Brașovan. În temeiul acestei titlaturi înalte, Gheorghe Brașovan a fost instalat director al școlilor reunite

din întregul comitat, funcție în care s-a preocupat intens de sporirea numărului copiilor români care frecventau școala.

De personalitatea protopopului Constantin Gurban se leagă și episodul istoric de mare însemnătate al trecerii prin localitate a lui Nicolae Bălcescu, pe care l-a și găzduit în casa parohială, conform tradiției locale.

Cel dintâi menționat tipar sigilar, are următorul text în limba maghiară: BUTYN M. VÁROS PECSÉTJE 1849 (Sigiliul Târgului Buteni 1849). Al doilea tipar sigilar - fapt deosebit de important - are textul în limba română, cu litere latine (nu chirilice): SIGILLUL ORAȘIULUI BUTENI 1868. În partea centrală e înfățișată o biserică având o turlă înaltă, prevăzută cu un orologiu, iar la dreapta edificiului sacru, mai figurează o troiță.

Judecătoria Districtuală a fost înființată la Buteni în 1872, în timp schimbându-și denumirile: Judecătoria de Ocol, Judecătoria Rurală. Pe lângă judecătorie, funcționa și Biroul de carte funduară.

Una dintre adunările postelectorale, de bilanț politic, ale Partidului Național Român, a fost organizată la Buteni, într-una din duminicile lunii noiembrie a anului 1911. Iată descrierea acelei manifestări politice românești: *“Cu trenul motor de la Arad au plecat spre Buteni Teodor Mihali, președinte al Clubului Deputaților Români și vicepreședinte al P.N.R., Vasile Damian, deputatul ales al Băii de Criș, dr. Romul Velicu și Cornel Lazăr din partea ziarelor arădene «Românul» și «Tribuna». În gara Șebîș sunt întâmpinați de avocatul Aurel Grozda, care le adresase un cuvânt de bun sosît Îi răspunde Teodor Mihali, după care oaspeții și gazdele, urcați în 20 de trăsuri, pleacă înconjurați și conduși de un mândru banderiu de călăreți și se îndreaptă către Buteni. După servirea unui mic dejun la avocatul Aurel Grozda, înalții oaspeți merg la biserică, la slujba oficiată de preotul Iuliu Bodea, administrator protopopesc. După slujbă, delegații P.N.R. și cei 1000 de oameni adunați se îndreaptă spre piața din fața Băncii “Codru”, unde s-a desfășurat adunarea deschisă de preotul Iuliu Bodea. Apoi, Teodor Mihali s-a referit la erorile mișcării naționale, la rolul deputaților români în parlament, la necesitatea acordării votului universal, la încercările de maghiarizare forțată, la viitoarea campanie de alegeri. La Buteni s-au primit telegrame de felicitare adresate adunării, din partea lui Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Terențiu Oprean (protopop din Cenadul Mare) și a deputatului Papp, de la Viena.”*

În anul 1912 a avut loc un alt eveniment la care au luat parte numeroși butinceni, deși faptele s-au întâmplat în orașul Arad. La debutul zilelor de vară din 1912, în gazeta românească arădeană “Românul”, condusă de Vasile Goldiș, apăruseră, la intervale de timp egale, chemări adresate îndeosebi satelor și comunelor cu populație majoritar românească din comitatul arădean: :“*VENIȚI LA ARAD! VLAICU SBOARĂ!. FACEȚI SĂ RĂZBEASCĂ MAREA VESTE PRETUTINDENI!*” Cei din Buteni și din împrejurimi care voiau să meargă la mitingul aviatic de la Arad, puteau să plece din gara Sebiș cu trenul ce pleca la ora 5⁵⁰ dimineața de la Brad, ajungând la 11⁰⁸ în Arad. Ziarul “Românul” în numărul de marți, 16 iulie 1912, la rubrica “Omagiul lui Vlaicu” menționează că în ziua zborului de la Arad, inginerul Aurel Vlaicu a primit telegrame de felicitare expediate din Viena, Tileagd, *Buteni de Criș* (subl. nn.) și Sângeorgiul român. La apelul ziarului “Românul” de a se colecta din Transilvania suma necesară construirii celui de al treilea prototip de aeroplan de către inginerul Aurel Vlaicu, într-una dintre listele de subscripții figurează și butincenii Ion Sferdeanu, Ștefan Penuş și Arcadie Cacinca, iar din Hălmagiu, Dr. Teodor Papp (fiecare dintre aceștia a donat în parte câte 20 de coroane. Dar aeroplanul “A. Vlaicu III” nu s-a mai finalizat deoarece, în data de 13 septembrie 1913, inginerul aviator Aurel Vlaicu, în tentativa de a trece Carpații în zbor, a avut un accident la Bănești, lângă Câmpina (jud. Prahova) și a încetat din viață.

În Buteni, în timpul **primului război mondial**, au fost puși sub o permanentă observație a jandarmeriei maghiare avocatul doctor Aurel Grozda, învățătorul școlii profesionale

Corneliu Vodă, precum și preoții Florian Roxin și Iuliu Bodea. Chiar din prima lună a războiului au fost mobilizați dintre ofițerii de rezervă, aproape în exclusivitate intelectuali români și sârbi. În contextul închiderii unor școli românești, episcopul Aradului, Ioan I. Papp a înaintat energice proteste Ministerului Maghiar de Interne, reușind în unele cazuri, nu prea numeroase, să obțină “absolvirea” de obligațiile militare ale unor învățători din cadrul eparhiei arădene. Ca urmare a unui astfel de protest al episcopului, au fost demobilizați învățătorii din Moșnița, Pecica și Buteni (în Buteni era dascăl Corneliu Vodă). Prin specificul profesiei sale, doctorul avocat Aurel Grozda a fost implicat în diferite procese, în calitate de apărător al românilor. El era considerat de către autoritățile comitatului Arad un foarte periculos adversar al Imperiului Austro-Ungar. Fără a se mai căuta capete de acuzare împotriva lui, a fost ridicat de la domiciliu și “internat” în lagărul de la Fertőrákos, loc de detenție situat lângă orașul Sopron. La fel de indezirabil a fost considerat de către administrația austro-ungară și notarul român din Buteni, **Alexandru Sirca**, despre care se spunea că nu dă dovadă de iubire a patriei în care s-a născut și că își face cunoscută public aversiunea față de regimul politic din acea vreme. De un tratament represiv a avut parte și părintele protopop al Buteniului, **Florian Roxin**. Cu toate că se situa în fruntea arhierilor din comitatul arădean, funcție care se cerea a fi respectată, s-a pus totuși la cale arestarea sa de către jandarmeria maghiară. În timp ce citea Evanghelia a șaptea, în Joia Mare a Săptămânii Patimilor, în biserică s-a creat mare tulburare, venind în fugă un trimis al primarului de atunci al Buteniului, Petru Ruja, ca să-l anunțe să fugă și să se ascundă, că a venit o patrule ungurească, să-l prindă și să-l piardă. Credincioșii au făcut zid de apărare a preotului lor, exemplu ce trebuie cunoscut și de către cei de astăzi, iar acesta a părăsit biserica și a fost ascuns de enoriașii săi.

Românii butinceni i-au ales ca delegați care să îi reprezinte la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, pe doctorul în drept **Aurel Grozda** și pe **Vasile Doncea**, econom, ambii făcând parte din Cercul electoral al Iosașului, din fostul comitat al Aradului. Sub conducerea episcopului ortodox al Aradului, Ioan Papp, biserica a avut reprezentanții săi, în calitate de deputați de drept, grup compus din 17 protopopi, între care s-a aflat și **Florian Roxin, protopopul de Buteni**. Între organizatorii Adunării Naționale de la Alba Iulia, se afla și doctorul în științe juridice, sublocotenent în armata austro-ungară, **Alexandru Horga**, fiu al unei familii de țărani butinceni. Acesta se înscriesese în Garda Națională Română din Cluj. Pentru zelul său patriotic, **Alexandru Horga** a fost foarte apreciat de liderii Partidului Național Român, Alexandru Vaida-Voievod, Iuliu Maniu, Viorel Tilea ș.a. Drept recompensă pentru modul excepțional de îndeplinire a misiunilor ce i-au fost încredințate, i s-a acordat pe o durată de doi ani o bursă pentru continuarea pregătirii juridice la Facultatea de Drept din capitala Franței. După ce a obținut titlatura de doctor în drept la Paris, i s-a oferit un loc în Baroul de avocatură din Cluj. În orașul de pe Someșul Mic a devenit un avocat cu o foarte bună reputație. În anul 1930 s-a întors în localitatea natală, rămânând în mijlocul butincenilor săi până la sfârșitul vieții, după ce a cunoscut și viața în temnițele comuniste.

Armata maghiară a pătruns, în aprilie 1919 spre Buteni și Sebiș, venind dinspre Arad și Chișineu Criș, și a instituit o atmosferă de teroare asupra populației române din zonă. Intrând în Buteni, s-au dedat la spargeri de magazine și jafuri. Între instituțiile atacate s-a numărat și banca evreiască de unde s-au luat toți banii și apoi i s-a distrus sediul. Ofensiva militară românească pe valea Crișului Alb a fost executată de Regimentele 2, 3, 10 Vânători și Regimentul 35 Infanterie *Dunărea*, care au reușit să cucerească trecătoarea de la Ciuci, punct considerat ca inexpugnabil de către Comandamentul de Operațiuni al armatei maghiare. A urmat bătălia de la Buteni, în care ungurii au fost scoși din cuiburile de mitraliere, după lupte grele la care au luat parte toți gradații din cadrul celor patru regimente mai sus menționate. Ca dovadă a aceluși episod stă căderea în bătălia din zona Buteni-Bârsa-Sebiș a colonelului Constantin Păulian, originar din Turnu Severin.

După reorganizarea administrativă a fostului comitat Arad, devenit județ, Buteniul a fost declarat *plasă*, ce era condusă de către pretor. În subordinea acestuia se afla Secția de Jandarmerie compusă din Posturi de Jandarmi, dislocate în fiecare comună.

Berindia este un sat în comitatul Zarand, atestat din în 1473, 1477, 1613 și 1619. În 1633, satul Berindia este dăruit de principele Transilvaniei, Gheorghe Rakoczy I familiei nobiliare maghiare Korniss. La sfârșitul secolului al XVII-lea Berindia a intrat sub administrație habsburgică. În 1732, satul Berindia era stăpânit de ducele de Modena. În anul 1804, erariul vinde satul Berindia familiei Königsegg.

În timpul epocii comuniste, satul **Păulian** primește denumirea de *Livada*, nume derivat din activitatea economică principală a localității, una predominant agrară, evidențiată fiind ramura de pomicultura. Denumirea actuală a localității, Paulian, cea adoptată de localnici în anul 1919, a fost preluată onorific, în cinstea generalului cu același nume- generalul Păulian.

Monumente istorice:

În fața bisericii ortodoxe Buteni și în apropierea Primăriei Buteni, a fost înălțat **Monumentul Eroilor** din Primul război mondial.

Muzeul de istorie, etnografie și artă – Buteni, se află în parcul adiacent drumului spre Sebiș și a fost deschis în 1979. Piese expuse în muzeu (datând începând cu secolul II î. H.) vind să argumenteze dănuirea noastră (a românilor) pe valea Crișului Alb. Costumele populare expuse- cu o vechime remarcabilă- având ca piesă de rezistență ”cojocul înflorat”, vorbesc despre arta creației populare locale.

În zona limitrofă a DN 79A, în vestul localității Buteni, locul numit Groși adăpostește **ansamblul sculptural Mihai Bucurei**, care datează din 1985. Ansamblul se întinde pe circa 2 hectare și cuprinde statuile: *Masa pentru amintirea străbunilor, Fereastra pentru domul Iancului, Fântâna Iancului, Ultimul căzut, Sanctuarul*. Ansamblul sculptural figurează pe **lista monumentelor de artă, monumentele și ansambluri memoriale**, din zone protejate. În arelul comunei Buteni sunt 11 biserici (lăcașuri de cult). Localitatea Buteni are 3 biserici: biserica ortodoxă română, biserica romano-catolică și biserica baptistă. Sunt lăcașuri cu o arhitectură reprezentativă, concentrate în zona centrală a satului, formată în mare parte din clădiri de dimensiuni apreciabile.

Demografie

Buteni: 1715- 30 familii, 1720- 41 familii, 1742-80 familii, 1747-150 familii, 1771-1786- 205 familii, 1800- 309 familii, 1828- 516 familii de țărani și 10 meșteșugari, 1834- 581 familii, 1851- 2 954 locuitori, 1857- 3 149 persoane, 1869- 3 313 suflete, 1880- 2 769 locuitori, 1890 – 3 034 persoane, 1900-3 245 suflete, 1910- 3 628 locuitori, 1922- 3 083 persoane.

Berindia: 1715- 7 familii, 1720- 4 familii, 1742- 8 familii, 1747-6 familii, 1771-1786- 25 familii, 1828-52 familii, 1851-437 locuitori, 1857- 274 persoane, 1869-311 suflete, 1880- 271 locuitori, 1890-317 persoane, 1900- 283 suflete, 1910- 283 locuitori, 1922- 364 persoane.

Cuied: 1715- 12 familii, 1720-30 familii, 1747-64 familii, 1771-1786- 156 familii, 1828- 274 familii, 1851-1 427 locuitori, 1857-1 486 persoane, 1869- 1 755 suflete, 1880- 1 460 locuitori, 1890- 1 537 persoane, 1900- 1 424 suflete, 1910- 1 723 locuitori, 1922- 1 439 persoane.

Păulian: 2011- 317 locuitori.

Populația întregii comune Buteni: 1930- 5399 locuitori; 1956- 4695 persoane; 1966- 4286 suflete; 1977- 4143 locuitori; 1992- 3702 persoane; 2011- 2183 suflete.

Biserica

Biserica Ortodoxă din Buteni

Atestata documentar la 1553, Parohia Buteni a existat și înainte. În conscripția efectuată de episcopul arădean Sinesie Jivanovici este consemnată o biserică veche construită din lemn, sfințită în anul 1728 cu Hramul “Bunavestire”, la locul numit “Maieristea”. În cătunul

Barda, aparținător de Buteni, este sfințită biserica ortodoxă – cu edificiu din lemn- în anul 1755, cu hramul ”Sfântul Gheorghe”. În anul 1755 se înființează Protopopiatul de Buteni, care cuprindea 88 de comune cu 40 de biserici, 52 de parohii și 1997 de case. În anul 1802, protopopul Gavril Bucatoș a sfințit biserica din zid cu hramul ”Bunei Vestiri”, pe al cărei loc, astăzi ființează Casa Culturală Buteni, administrată de Biserica ortodoxă Buteni. Un alt protopop de Buteni – Florin Roxin- membru în Senatul României, a pus temeliile clădirii bisericii ortodoxe actuale în 1927, sfințită în 1929. Lăcașul are dimensiunile unei catedrale, cu hramul ”Bunei Vestiri”. În anul 1950, Protopopiatul Buteni se mută la Sebiș, unde funcționează și în prezent. Actualmente s-a păstrat un număr de patru parohii, în aceleași zone: a) *Dealul cu Orașul*; b) *Bodiș*; c) *Buia* și d) *Valea*.

Biserica Ortodoxă Păulian

Satul este amintit ca parohie încă din anul 1652. Nu se știe dacă biserica parohială din secolul al XVII-lea, construită în mod sigur din lemn este cea menționată de episcopul Aradului – Sinesie Jivanovici în 1755 sau nu. La 25 noiembrie 1779, parohia obține aprobarea pentru construirea unei noi biserici de lemn, care la anul 1783 a fost sfințită, hramul ei rămânând cel vechi. În 1906, în locul ei se construiește actuala biserică din zid (cărămida și piatră), care este târnosită în anul 1970 de către Episcopul Teoctist Arăpașul (1962-1973). Din anul 1976 până în prezent, preot paroh Traian Pui.

Biserica Romano- Catolică din Buteni este o clădire reprezentativă, din punct de vedere arhitectural, edificată în 1817, purtând numele de ”Sfântul Ioan Neponuk”.

În secolul al XIX-lea, localitatea Buteni a găzduit o **comunitate evreiască** reprezentativă, care în 1863 inaugura prima **sinagogă**, ulterior fiind înlocuită cu una de dimensiuni mai mari, care astăzi nu mai există. Cimitirul evreiesc, amplasat la ieșirea din localitatea Buteni spre Bârsa, pe partea stângă, este dovada peremptorie a trecerii lor pe aceste meleaguri.

Biserica baptistă din Buteni

Epitropul bisericii ortodoxe din Buteni, Teodor Sida, în 1894 a cumpărat 2 *Biblii*, în limba română și maghiară, intrând în contact cu Janos Lajos, un baptist maghiar dar care cunoștea și limba română. În 1895 s-a format primul grup de 20 credincioși, care se întruneau în casa lui Ioan Popa din Buteni. Conducătorul grupului de convertiți a fost Teodor Sida, din 1896 serviciile divine ținându-se în casa lui. În septembrie 1897 a avut loc primul botez cu 19 convertiți. Teodor Sida a fost ordonat ca pastor în 1897 iar în 1898 s-au adăugat alți 50 convertiți prin botez. În 1899, biserica baptistă din Buteni număra 74 membri. Numărul credincioșilor a sporit constant, astfel că în 1914 biserica baptistă din Buteni număra 297 membri. În 1899 s-a construit primul lăcaș de închinare al bisericii baptiste din Buteni, care a fost demolat în 1926 când s-a construit o clădire mult mai mare. În toamna anului 1900, la Buteni a luat ființă al doilea cor baptist din regiunea Aradului, primul dirijor fiind Vasile Berbecar. În 1912 s-a înființat fanfara bisericii baptiste din Buteni.

Biserica baptistă din Buteni a ajuns un centru național, aici desfășurându-se mai multe congrese ale Cultului Baptist din România. În 8-10 iunie 1919, la Buteni, s-a ținut congresul de constituire al Cultului Baptist din România. În 14-16 februarie 1920 s-a desfășurat primul congres al Uniunii Baptiste, al treilea congres, în 28-30 septembrie 1922, al șaselea congres, în 22-25 septembrie 1925, al nouălea congres, în 24-26 noiembrie 1929, al 14-lea congres, în 8-9 noiembrie 1933. Tot aici, în toamna anului 1925, s-a ținut primul congres al tineretului baptist din România. Între 1997-2017 biserica baptistă din Buteni a fost slujită de pastorul Cristian Rău. Actualmente, biserica baptistă din Buteni este păstorită de Daniel Stoica, din 2019, numărând circa 200 de membri.

Învățămintul

În 1555 a avut loc un fapt cu totul deosebit nu numai pentru **Buteni**, ci și pentru întreaga zonă a Munților Apuseni, semnalându-se pentru întâia dată, existența în rândurile studențimii Universității din Viena a unui tânăr student, Valentinus de Buken.

Școala confesională ortodoxă Buteni a fost înființată în anul 1756, după cum arată Conscripția din 1777 că ea funcționa la această dată de 21 de ani. În 1789 aflăm că școala funcționa în localul ei, fiind frecventată de 18-24 elevi, iar în 1791 învățător era Ioan Popovici. Secolul al XIX-lea oferă posibilitatea de a urmări mai amănunțit, evoluția învățământului din Buteni. Iată câteva exemplificări: anul școlar 1820-1821- 27 elevi în clasele I-III, anul școlar 1823-1824 – 199 elevi în clasele I-III, anul școlar 1868-1869- 80 elevi în clasele I-III și anul școlar 1917-1918-97 elevi în clasele I-III. Școala din Buteni avea un număr mare de elevi, astfel că în 1877 aici predau doi învățători: George Popovici, salarizat cu 252 florini și bunuri în natură și Corneliu Crețiu, salarizat cu 400 florini. Școala din Buteni dispunea de o grădină de pomi pentru predarea cunoștințelor agricole.

Cel mai vechi catalog existent în arhiva școlii din Buteni este din anul școlar 1893-1894 (învățător fiind George Popoviciu). În 1791 s-a înființat școala românească din Cuied la care învățau, în anul școlar 1823/1824, 22 elevi.

În primii ani după Unire (1919-1922) școala încă își mai păstrează caracterul confesional dar își schimbă denumirea, devenind *Școala primară națională română din Buteni*. Odată cu schimbarea numelui, trece sub auspiciile statului. În anul 1948 școala primește o nouă denumire-*Școala elementară Buteni*. Matricolele școlare arată înființarea *Gimnaziului Unic Buteni*, începând cu anul școlar 1945-1946. Astăzi, Școala gimnazială Buteni are în instruire 143 elevi în ciclul primar și 95 elevi în ciclul gimnazial, iar în grădinițele cu program normal din Buteni și Păulian mai sunt 43 de copii. Structura cadrelor este următoarea: 33 profesori calificați, 1 administrator auxiliar și 4 muncitori. Transportul elevilor din satele aparținătoare este asigurat de microbuzele școlare, aflate în administrarea primăriei Buteni.

Localul școlii din **Berindia** s-a construit în 1861. În sat erau 59 de copii care trebuiau să frecventeze școala în anul 1877. Învățătorul Ștefan Bărbătei avea un salariu de 60 florini anual, la care se adăugau diferite bunuri în natură, precum și dreptul de a folosi 6 iugăre de pământ din averea obștească.

Localul **școlii din Cuied** a fost construit în 1855. Școala posedă și o grădină cu pomi. În 1877 învățătorul Pavel Crocnanu avea un salariu de 150 florini și diverse bunuri în natură.

Personalități

Teodor Hălmăgean (1890-1976), născut în Buteni, și-a legat numele de introducerea cinematografului pe valea Crișului Alb. A cumpărat în 1920 un aparat de proiecție, astfel că locuitorii din Buteni au văzut fotografiile mișcătoare după numai 25 de ani de la prima proiecție realizată de frații Lumiere(1895). Și-a transformat casa în sală de cinema-*Cinematograful Florica*. Teodor Hălmăgean a fost și fotograf, ceasornicar, șofer și fierar. Este înmormântat în cimitirul din Buteni.

Simion Moț (1894 -1982), născut în Buteni, a urmat școala primară în localitate (1900-1906), satisface serviciul militar în armata austro-ungară, în timpul Primului război mondial. În martie 1915 cade prizonier în mâna rușilor, unde petrece următorii 4 ani. În decembrie 1922 pleacă în SUA. Reîntors la Buteni, începe să picteze. În 1955 are prima expoziție de pictură la Buteni. În 1970 se apucă de scris, îmbinând istoria locală cu autobiografia, într-o lucrare publicată postum: *Cronica de la Buteni*. Anul 1975 îi aduce afirmarea prin expoziția plastică (61 de lucrări), organizată la București, în sala de marmură a Casei Scriitorilor.

Ilie Ardelean (1905-1999) face școala primară în satul natal (Buteni), liceul la Lipova și Facultatea de Chimie la Cluj. Tânăr profesor de chimie se angajează la Liceul Comercial de Băieți din Arad. Devine un bun orator și scrie articole pe teme diverse: *Originea statelor*,

Drumul spre bogăție și putere. În perioada 1930-1938 are o colaborare rodnică cu ziarul *Românul*, timp în care ocupă și funcția de redactor al cotidianului arădean.

Veselina Clepea (1921-1996), născută în Buteni, s-a format la școala primară din sat, urmând apoi 4 ani de pregătire profesională în Arad, în domeniul artelor plastice. Prezintă prima expoziție de pictură în 1959 la Biblioteca Publică din Sebiș. Urmează alte expoziții în Buteni, Ineu, Oradea și București. În perioada 30 ianuarie-15 februarie 1976, sala Forum din Arad îi găzduiește o expoziție personală (36 tablouri). Multe dintre tablouri au intrat în patrimoniul Căminului Cultural "Ion Vidu" din Buteni.

Ovidiu Someșan (născut în 1945, Buteni), poet, filosof, absolvent al Facultății de Filosofie din Cluj, promoția 1968. Din anul 1995 este membru al Uniunii Scriitorilor din România. A publicat următoarele cărți: *Poveste neterminată* (poezie), București, 1989; *Prezentul de mâine* (poezie), București, 1991; *Colțul cu jucării* (poezie), în volumul *Exil în Ithaca*, Munchen, 1991; *Luciditatea iluziei* (poezie), Arad, 1994; *Anotimpul OZN-urilor* (proză), Arad, 1995; *Și totuși Singidava* (proză), Arad, 2009; *Singidava* (proză), ediția a II-a, Cluj- Napoca, 2011; *Cronica de la Buteni* (proză), Arad, 2015.

Economie

În secolul al XVIII-lea, Buteniul se îndrepta spre urbanizare, activând în cadrul său o seamă de meșteșugari breslași, curelari, pielari, croitori, blănari, cizmari, măcelari, meserii care tindeau să ajungă ca însemnătate prelucrarea lemnului, îndeletnicire care de vreme foarte îndelungată era ocupația definitorie a butincenilor. De asemenea, Buteniul mai avea și reputația unei localități în care, an de an se obțineau cantitativ, respectabile recolte de prune. Pașii timpurii ai Buteniului spre stadiul de localitate cu o seamă de caracteristici specifice orașelor sunt concret marcați prin două dovezi specifice: tiparele sigilare din anii 1849 și 1868.

Referitor la evoluția Buteniului spre a deveni o localitate cvasiurbană, stau mărturie datele elocvente ale Conscripției din anul 1828. Dintre cele 172 de localități ale comitatului Aradului, numai 11 aveau mai mult de una mie de locuitori. Buteniul se afla între acestea și, în același timp, se situa în grupul celor șase localități în care existau peste 300 de vaci, și a celor zece așezări ce posedau peste 150 de juninci și mai mult de 40 de cai (trebuie să menționăm aici că în 51 de localități nu existase nici măcar un cal. Dintre cei 1003 locuitori ai Buteniului menționați în Conscripție, 518 erau agricultori, iar ca număr de meșteșugari breslași în acest târg erau 10 persoane, câtă vreme în 53 de comune nu existase niciun breslaș, iar în alte 34, erau între unu și nouă meseriași. Și în privința suprafeței agricole, Buteniul se situase tot între cele zece localități care posedau peste 2800 de "măsuri de Pojon", având 2824 asemenea suprafețe arabile.

Rezultă cu limpezime că, în acel timp, Buteniul se situase la toate "capitolele" în grupul primelor zece localități bogate ale comitatului, evoluție ascendentă promițătoare pe calea urbanizării. Însă aceasta a fost încetinită de nefericita neracordare a așezării la calea ferată Arad-Brad, care a favorizat Sebișul în detrimentul Butenilor. În planificarea traseului viitoarei căi ferate Arad-Brad, comuna Buteni figura ca beneficiară de racordare la linia ferată. Deși fusese stabilit chiar și locul viitoarei gări, la presiunile făcute de influentul mare proprietar și politician Wenckheim, proiectul a fost modificat. Astfel, Buteniul a fost exclus din rândul localităților care urmau a fi situate pe "drumul de fier".

Populația comunei Buteni lucrează preponderent în agricultură, al cărei teren arabil ocupă o suprafață de 2 822 hectare. Pentru creșterea animalelor (bovine, ovine, porcine, cabaline) trebuie întreținute suprafețele pășunilor de 3206 hectare. Structura economică mai cuprinde și alte activități economice precum: comerțul, prelucrarea lemnului, transporturi marfă și meșteșugurile tradiționale. La nivelul comunei Buteni, industria ușoară beneficiază de personal calificat în prelucrarea lemnului, a pieilor (tăbăcării), industrie alimentară, turism, comerț și servicii. În comună sunt asigurate servicii bancare, poștale, comerț cu amănuntul.

În comuna Buteni, asistența medicală este asigurată de 3 medici și 4 asistenți, în 3 cabinete medicale individuale. Activitatea medicală se desfășoară în incinta Dispensarului Buteni (2 cabinete) și Dispensarul Cuied. Primăria Buteni are serviciu de asistență socială deservit de un funcționar public.

Tradiții populare

Localitatea Buteni are o merituoasă tradiție și pe linie muzicală, dispunând de un cor renumit pe plan național, în cei peste 90 ani de activitate câștigând numeroase premii și evidențiindu-se prin calitatea interpretării și repertoriului. Pe lângă Caminul cultural, în afara celor 100 de coriști, mai activează o fanfară compusă din 45 persoane, o orchestră populară, grupuri vocale etc., încât se poate spune că aici toți oamenii cântă. Alături de faima cântecului, a străbătut întreaga țară frumusețea portului popular butincenesc, creație a meșterilor populari locali, care transmit din generație în generație arta țesutului, a cusutului, a broderiei, a renumitelor cojoace și șube răspândite în toată valea Crișului Alb. Dintre tradițiile populare, păstrate cu autenticitate, poate fi amintit un obicei după care, primăvara, fiecare poartă este împodobită cu armindeni (crengi de tei cu frunze verzi), simbol al dragostei oamenilor față de rodul pământului.

Sport

Localitatea Buteni dispune de un stadion în suprafață de 0,5 hectare pe care se desfășoară activitățile sportive din comună. La nivelul comunei activează echipa de fotbal *Crișul Alb Buteni*, în divizia județeană *Onoare*. Unitățile școlare dispun de un teren de sport în suprafață de 1600 mp, cu îmbrăcăminte asfaltică, unde elevii desfășoară activități sportive precum: fotbal, handbal, baschet, volei etc.

Turism

Patrimoniul turistic al comunei Buteni este remarcabil iar resursele turistice tropice și antropice compun o bogată și diversificată ofertă turistică. Obiectivele turistice antropice sunt:

1. **Canalul Morilor** și priza de captare a apei din Crișul Alb, la locul numit *Zugău*.
2. **Heleșteul Cuied** din plantația de meri a fostului I.A.S. Ineu, amenajat ca o oază de agrement turistic, oferind posibilități de cazare și petrecere a timpului liber.

Pentru împătimitii de vânătoare, zona administrată de Ocolul Silvic Buteni și Ocolul Silvic *Codrii Zarandului Sebiș*, deține un potențial cinegetic bogat și variat (fazani, iepuri, câpriori, mistreți, vulpi, lupi). Serviciile turistice de cazare și masă oferă și pensiunea agroturistică **Elim**, în vecinătatea preizei de captare *Zugău*, situată pe malul stâng al Crișului Alb.

Bibliografie:

Bartoș, Grigore *Aspecte militare ale revoluției de la 1848-1849 în arealul Munților Apuseni*, în "Munții Apuseni", I, Oradea 1995.

Bejan, Corina *Protopop stavrofor Petru Bejan*, Arad, "Vasile Goldiș" University Press, 2010.

Bejan Petru, Bejan Vașca Corina, *Dr. avocat Alexandru Horga – membru al Gărzilor Naționale Românești din Transilvania*, în "Românul" (serie nouă), nr. din 10.X.1999.

Ciuhandu, Gheorghe *Românii în istoria Aradului acum două veacuri*, Arad, Diecezana, 1940, pp. 199-200 (Conscripția locuitorilor din districtul Jenoviensis, anul 1746, satul Buttyen).

Cuțaru, Caius *Activitatea episcopului Ioan Ignăție Papp în perioada premergătoare Marii Uniri*, în vol. *Aradul și Marea Unire*, Editura Universității "Vasile Goldiș", Arad, 1999.

Deliu, Zaharia Ionuț, *Monografia Bisericii Baptiste Buteni*, teza de licență la Institutul Teologic Baptist de Grad Universitar, București, 1995.

Ferenczi, Jacob, *Dicționarul familiilor ardelene înnobilate*, Baia Mare, 1968.

Kiss, Nicolae *Răspândirea monedelor geto-dace pe teritoriul județului Arad*, "Ziridava", VIII, Arad, 1977.

Lazăr, Ioachim *Adunarea populară de la Buteni din anul 1911*, în "Ziridava", XXIII, Arad, 2002.

Mărghitan, Liviu, *Aurel Vlaicu, Asociațiunea "ASTRA" și Aradul*, Timișoara, Editura Mirton, 1994.

Nicolae, Eugen, *Buteni*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

Popeangă, Vasile, *Rețeaua școlară arădeană din 1877*, în Vasile Popeangă, *Studii din domeniul științelor educației*, Editura "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2007.

Popovici, Alexa, *Istoria bapțiștilor din România (1856-1989)*, ediție revizuită, Editura Făclia, Oradea, 2007.

Sășianu, Alexandru, *Moneda antică în vestul României*, Oradea, Editura "Crișana", 1980.

Someșan, Ovidiu, *De la Bucin la Buteni*, Arad, 2005.

Aurel Dragoș Corina Vașcă